

NEVETÉS ÉS NEVETTETÉS A BOHÓCDOKTOROK SZEREPLÉSE SORÁN

SIMIGNÉ FENYŐ SAROLTA – DADVANDIPOUR ZSUZSANNA

Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet
3515 Miskolc-Egyetemváros
sarolta.simigne@gmail.com

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola, Alkalmazott Nyelvészet Program
zsdadvandipour@citromail.hu

Kivonat: Bár a nevetés évszázadok óta foglalkoztatja a filozófusokat és jóllehet az utóbbi években egyre többet olvashatunk pszichológiai és egészségügyi vonatkozásairól is, a kommunikációban betöltött szerepéről és információközvetítő funkciójáról viszonylag keveset ír a szakirodalom. Jelen tanulmány az elméleti részben arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi a nevetés és általában milyen cselekvésformák váltják ki, valamint a nevetésre mint nem verbális kommunikációs formára a metainformáció fogalmát terjeszti ki. A dolgozat azt az álláspontot képviseli, hogy a nevetés mint nem verbális cselekvésforma ugyanúgy metainformációt közvetít, mint a *nevet* ige. Az empirikus részben azt mutatja be, hogy a bohócdoktorok milyen verbális és nem verbális eszközök és kulturális szignálok segítségével váltanak ki mosolyt és nevetetik meg a beteg gyermekeket. A mosoly és a nevetés, amely a látványt kíséri, metainformáció, adott esetben az információ vevőjének a reakciója.

Kulcsszavak: metainformáció, mosoly, nevetetés, nevetés, verbális és nem verbális kommunikáció

Bevezetés

Jóllehet, a nevetés kérdéskörével már az ókori nagy gondolkodók és később a filozófusok is foglalkoztak, napjainkban egyre nagyobb érdeklődés kíséri a nevetés gyógyító hatására vonatkozó megfigyeléseket és kutatásokat. A nevetésre vonatkozóan egyre több, elsősorban angol nyelven megjelenő, a pszichológia és az orvostudomány tárgykörébe tartozó tanulmányt olvashatunk, az interneten megjelenő ismeretterjesztő jellegű tanulmányok pedig *a legjobb gyógyszernek* nevezik. Ilyen előzmények után, úgy véljük, elérkezett az ideje annak, hogy a kommunikáció kutatói is nagyobb figyelmet szenteljenek a nevetés kérdéskörének. Ezen belül szükség van annak vizsgálatára, hogy mely verbális és nem verbális kommunikációs formák, illetve milyen kulturális szignálok váltanak ki nevetést; maga a cselekvésforma milyen érzelmeket és jelentéstartalmakat közvetít a nevető személy környezete számára, továbbá, hogy milyen terápiás hatásai lehetnek.

Közismert tény, hogy napjainkban a kommunikáció szakirodalmát, és ennek következtében a könyvesboltok kínálatát is egyre több, a kommunikáció elméleti és gyakorlati aspektusait bemutató kézikönyv és szöveggyűjtemény gazdagítja. A nevetéssel, mint a nem verbális kommunikáció egyik megnyilvánulási formájával azonban szinte alig foglalkozik a szakirodalom. Pedig a mosolynak és a nevetésnek, illetve a nevetetésnek rendkívül fontos kapcsolatteremtő, kapcsolatfenntartó, információt és metainformációt is

közvetítő funkciója van. Egyre inkább terjed az az álláspont is, hogy a nevetés terápiás hatása sem elhanyagolható.

Jelen tanulmányban a nevetést mint *metainformációs* kommunikációs formát mutatjuk be, és a következő kérdésekre keressük a választ: Mi a nevetés? Mely cselekvésformák idézik elő? Milyen verbális és nem verbális kommunikációs formákat és kulturális szignálokat alkalmaznak a bohócdoktorok annak érdekében, hogy a beteg gyermekeket megnevettessék, és ezzel gyógyulásukat segítsék? ¹

Korábbi kutatásaink során a metainformációt a verbális kommunikáció tartományában, a szóbeli közlés és az írott szövegek vonatkozásában vizsgáltuk (Bańcerowski 2000; Lévai 2002; 2004; Bodnár 2004; Dobos 2004; Kovács 2006; Kovács–Kecskés 2008; Lőrincz 2005; Simig 2008). Ebben a tanulmányban annak a meggyőződésnek is hangot adunk, hogy az információadó tudatában létező metainformáció nemcsak a verbális kódokkal, hanem a nem verbális kommunikáció eszközeivel, például nevetéssel is kifejezhető. Empirikus adatok, a bohócdoktorok és a beteg gyermekek párbeszédének elemzése alapján arra szándékozunk rávilágítani, hogy nevetéssel ugyanúgy közvetíthetjük a „virtuális valóság”-ban létező metainformációt, mint a *nevet* ige kimondásakor, továbbá utalunk a nevetés gyógyító hatására is.

A tanulmány elméleti és gyakorlati részből áll. Az elméleti részben röviden bemutatjuk a nevetést mint kommunikációs formát, a nevetésről való filozófiai gondolkodást, majd annak nevetésterápiái (gelotológiai) és a nevetés gyógyító hatását elemző vonatkozásait, valamint a bohócdoktorok tevékenységét. A tanulmány empirikus részében a bohócdoktorok egyik szereplése, az ún. „bevetés” során lejegyzett rövid párbeszéd elemzésére kerül sor. A nem verbális kommunikációs formák közül a kulturális szignálokat és gesztusokat, mint a nevetetés eszközeit, majd pedig a nevetést emeljük ki arra koncentrálva, hogy a hangadásnak ez a formája milyen ingerek, impulzusok hatására jön létre, és hogy miként befolyásolja a beteg gyermekek állapotát².

1. A nevetésről

1.1. Általános és filozófiai gondolatok a nevetésről

Mindazok, akik oppozíciókban gondolkodnak, úgy vélik, hogy a nevetés a sírás ellentéte. Mindkettő életünk része, pillanatnyi hangulatunk, lelkiállapotunk kifejezője. A pszichológusok azt hangsúlyozzák, hogy „a sírás a lelki feszültségek természetes levezető szelepe, amelyet nem szabad visszafojtani” (<http://www.harmonet.hu/pszeche/3918-mi-a-siras?html>).

A sírásban és a nevetésben az a közös, hogy mindkettő válasz, reakció egy ingerre, s mindkettő az egész embert igénybe veszi. Mindét cselekvésformának vannak fokozatai. Az előbbinek a pityergés, amely alig észrevehető, továbbá a sírás, amikor szemünk könnybe lábad, valamint a zokogás, amikor az ember egész testében remeg. Hangosan bömbölni a

¹ Metainformáción a valóság elemeiről, vagyis az alapinformációról szóló, az azt minősítő információt értjük. A verbális kommunikáció eszköztárát képező nyelvi kódokkal a környező valóságra vonatkozó alapinformáció és az információadó tudatában mint virtuális valóságban létező metainformáció egyaránt továbbítható (Bańcerowski 2000; Simigné 2005; Lévai 2004).

² A párbeszéd lejegyzése a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kórház és Egyetemi Oktatókórház Gyermek-egészségügyi Központjában történt 2010. októberében a Piros Orr Bohócdoktorok Alapítvány szóbeli engedélye alapján. Hogy a gyermekek személyiségi jogai ne sérüljenek, nevüket a tanulmányban megváltoztattuk.

csecsemő szokott. A nevetésnek is vannak fokozatai: a mosoly, a nevetés, a kacagás, a röhögés. A mosoly általában csendes, a nevetés és a kacagás viszont lehet falrengető, míg a röhögés inkább gúnyos, mások kinevetését jelenti. Sírni általában akkor szoktunk, ha azt senki nem látja, nevetni viszont inkább mások társaságában tudunk. A sírás sokszor eredményez nyugalmat, megkönnyebbülést, míg a nevetésnek figyelemre méltó élettani hatásai is lehetnek. Mindkét cselekvésformát előidézhethet valamilyen érzelmi indíttatás, de míg a sírást valamilyen kellemetlen inger, pl. félelem, fájdalom, éhség okozza, addig a nevetést valami váratlan jelenség vagy esemény, esetleg humoros szójáték vagy vicc váltja ki. Mindkét cselekvésforma lehet betegség tünete is, amikor a beteg nem tud magyarázatot adni arra, hogy miért tör ki rajta a sírás vagy éppen a kóros nevetés. (A sírásról lásd bővebben: http://www.phoenix.hu/hu_a/interjunevetes.php)

Vannak, akiket az élet egyes jelenségei sírásra, míg másokat ugyanazok a jelenségek nevetésre készítenek. A filozófusok szembeállítják Démokritosz nevetését Hérakleitosz könnyeivel. Az előbbi, mivel az emberi létet hiábavalónak és nevetségesnek találta, „csúfondáros képpel, kacagva ment az emberek közé; Hérakleitosz viszont, minthogy szájalmat és részvétet érzett ugyanezen létünk iránt, állandóan bánatos képet vágott, s könnyben úszott a szeme...” (Comte Sponville 2001: 253). Mindez azt bizonyítja, hogy a sírás és a nevetés mint az információadó állapotáról tájékoztató cselekvésforma közül egy adott jelenségre egyesek úgy reagálnak, hogy az egyik, míg mások úgy, hogy a másik véglet felé hajlanak. Jóllehet Démokritosz nevetése nem felszabadító hatású nevetés, hanem a gúny, a szarkazmus, a gyűlölet hangja volt.

Úgy tűnik, „A nevetés öl, a nevetés gyógyít”, vagyis „A kinevetés öl, az együttnevetés gyógyít”, de a dolog nem ilyen egyszerű, írja Heller Ágnes *A komédia halhatatlansága – A nevetés* című tanulmányában. Az ember mindig valamin nevet, és ha az egész embert nevetjük ki, akkor meg tudjuk semmisíteni. De ha egy tulajdonságán, ostobaságán nevetünk, akkor elképzelhető, hogy ő is „beszáll a nevetésbe”, önmagán nevet, és ez már gyógyító hatású lesz (<http://szochalo.hu/cikkek/3786>). Heller Ágnesnek a nevetés számos részletére kiterjedő és rendkívül gondolatébresztő tanulmányából itt és most két gondolatot emelünk ki. Az egyik az, hogy egyetlen tanulmányba nem lehet belefoglalni mindazt, ami nevetséges, mert ez egy végtelen vállalkozás lenne. Ez a gondolat számunkra azért fontos, mert alátámasztja azt a szerény célkitűzést, amelyet ebben a munkában mi is felvállaltunk: a nevetetésnek és a nevetésnek csupán egy speciális színterét és speciális módozatát, a bohócdoktorok kommunikációját, sőt, annak is csupán egy kisebb, de kutatásunk számára fontos szeletét kívánjuk a tanulmány empirikus részben bemutatni. Heller Ágnes másik gondolata a következő: a nevetést nem lehet különválasztani attól, amin nevetünk, ami nevetséges. Ugyanez az egyik vezérfonala *Henri Bergson* francia filozófus *A nevetés* című könyvének, amelyben a bohócok és a nevetetés, illetve a nevetés kapcsolatáról olvashatunk.

A könyv először több mint száz évvel ezelőtt, 1900-ban jelent meg. Bergson a 20. század első harmadának legismertebb francia filozófusa, ugyanakkor a francia próza egyik nagy mestere is volt. Filozófiai és irodalmi művei a regényeknél is nagyobb sikereket értek el, tudományos vitákat váltottak ki nemzetközi vonatkozásban is. *A nevetés* nemcsak elméleti munka, hanem irodalmi tanulmány is, Molière művészetének, Molière komikumának az elemzése, amely művészetrel, erkölccsel és esztétikával kapcsolatos gondolatokat egyaránt tartalmaz. A szerző elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi a közös azokban a dolgokban, amelyek az embereket megnevetetik, és a nevetést

előidézõ személyek között első helyen említi a bohócokat. Mitõl nevetséges egy bohóc arca? – kérdezi. Az arckifejezéssel kapcsolatban megjegyzi, hogy az „akkor nevetséges, ha az arc szokásos mozgékonyágában valami merevségre, dermedtségre emlékeztet” (Bergson 1986: 50). Vannak arcok, amelyek mintha szüntelenül zokognának, mások meg nevetnének vagy fütyörésznének, megint mások mintha örökösen egy képzeletbeli trombitát fújnának. Az arcfestés és a merevség hatása és ereje tovább fokozódik, amikor a bohócok mímelik, hogy szórakozottak, valamint, hogy amit tudniuk kellene, azt nem tudják: közben hol túlságosan lassan és szaggatottan, hol pedig túlságosan gyorsan, hadarva beszélnek. Ezen komikus hatás és az információ vevõje, a megfigyelõ között sajátos kapcsolat jön létre, amely „mihelyt észrevesszük, görcsbe rántja, megfeszíti, és egyre rázza testünket” (Bergson 1986: 39). Ezt a jelenséget vokális hangadás követi, amely „nem valami tiszta, befejezett, artikulált hang; inkább olyasmi, ami állandóan visszaverõdve egyre folytatódni akar; ami robbanással kezdõdik, hogy aztán dobpergésszerûen folytatódjék, akárcsak az égzengés a hegyekben” (Bergson 1986: 38). Tulajdonképpen a nevetés, amely a kimondatlan szavakat helyettesíti, Bergson szerint egyrészt válasz a szórakozottságra, a komikumra, másrészt a felszabadult öröm kifejezése is lehet, meg a diadalé is, vagy akár a meglepetésé.

Bergson könyvének olvasása közben az is tudatosul bennünk, hogy több mint 100 évvel ezelõtt más szokások voltak érvényben, és az emberekbõl gyakran a maitól eltérõ jelenségek váltottak ki nevetést, mert mást tartottak komikusnak, mint mi a 21. században. Mindezek ellenére a mû számos olyan megállapítást tartalmaz, amely a nem verbális kommunikációval, ezen belül a nevetéssel mint a hangadás fent említett megnyilvánulásával kapcsolatban máig is releváns. Bergson szerint a nevetés alapja a komikum. Nevetünk akkor, amikor valaki vagy valamilyen emberi tevékenységhez köthetõ tárgy vagy dolog komikussá válik. Pl. „amikor egy ember rohan az utcán, megbotlik és elesik” (Bergson 1986: 40). Azon nevetünk, hogy akarata ellenére ült le, hogy ügyetlen, és ez a tulajdonsága tudatától és akaratától független. A szerzõ érvelése szerint meg kellett volna változtatnia járásának iramát, vagy el kellett volna kerülnie az akadályt, de izmai továbbra is ugyanazt a mozgást végezték, pedig a körülmények másfélét kívántak volna. Más esetekben akkor nevetünk, amikor egy személy tudatos csíny áldozatává válik. Azt hiszi például, hogy egy biztonságos, kifogástalan állapotban lévõ székre ül le, és közben leesik a padlóra. Míg a korábban említett esés „önmagától” történt, a másodikat valaki mesterségesen idézte elõ. Tudatosan követett el csínyt, amelynek egy másik személy esett áldozatul. Egyik személy sem tudta más irányba terelni a mozgását, bizonyos merevség volt jellemzõ rá. A résztvevõket mindkét alkalommal a *gépies merevség* tette nevetségessé, a jelenetet pedig komikussá (Bergson 1986: 40–41).

Tevékenységük során a hivatásos bohócok is arra töreksznek, hogy komikusak legyenek, és ezáltal nevetessenek. Hasonló jeleneteket láthattunk a Chaplin filmekben is, hiszen a néma filmek korszakában csak nem verbális kifejezõeszközök álltak a színészek rendelkezésére. Annál jobb színész volt valaki, minél jobban tudta mondanivalóját testtartással, mozgással, gesztusokkal, mimikával érzékeltetni. A hangos filmek elterjedésével azonban a színészi tevékenység nem verbális vonatkozásai háttérbe szorultak. Napjainkban csak az a színész boldogul a pályán, aki mindkét kommunikációs formát, a szavakat és a gesztusokat is egymással összhangban tudja alkalmazni (Pease–Pease 2004). De ezek a kvalitások nemcsak a színészek, hanem mindenki számára fontosak.

1.2. A nevetés mint nem verbális kommunikációs forma

Amint azt az 1.1. alfejezetben bemutatjuk, a nevetés kérdésköre régóta foglalkoztatja a gondolkodókat és a kutatókat. A kommunikáció szakirodalmában azonban a nevetéssel kapcsolatban viszonylag keveset, a filozófusok gondolataihoz képest pedig még kevesebb dolgot olvashatunk. Megjelentek a kommunikáció tárgykörébe tartozó olyan kézikönyvek is, amelyek a nevetést egyáltalán nem is említik. És amelyek szóba hozzák, azok is a lehető legrövidebb információ közlésére szorítkoznak (Lásd pl. Frecsik–Raátz 2001).

Annál gyakrabban népszerűsítik a szerzők a mosolyt, amelynek mint a pozitív érzelem kifejezőjének kohéziós szerepe van. Mivel a mosoly összeköti egymással a kommunikációs partnereket, vannak olyan munkakörök, amelyek betöltéséhez és a feladatok maradéktalan ellátásához nélkülözhetetlen. A mosoly ugyanis azt sugallja, hogy a beszélő, az információ adója nyitott a kapcsolatteremtésre, hogy odafigyel másokra és segítőkész, udvarias. Ezen kívül a mosolyt viszonzni lehet, és a kapcsolatfelvételnek ez a módja a szemtől szembeni kommunikáció kezdete, ugyanakkor lehet egy sikeres tárgyalás vagy üzletkötés kezdete is (Sille 1994). A *Kommunikáció szóban és írásban* című kézikönyv a nevetést például a szakirodalom által gyakran paralingvisztikai jelzéseknek nevezett vokális jelek között említi (Forgas 1989: 190). Kiemeli, hogy a kimondott szavakhoz szorosan kapcsolódó, valamint a szóbeli üzenettel kapcsolatban nem álló paralingvisztikai jelzéseken kívül „van továbbá olyan hangadás is, amely önmagában képes egy üzenetet kommunikálni: ilyen a sírás, az ásítás, a nevetés, a fütty vagy a hangos lélegzés” (Forgas in Frecsik–Raátz 2001: 31). A felsorolt cselekvésformák, köztük a nevetés is a verbális kommunikációt, a szavakat helyettesítik és a szituáció, a kontextus által meghatározott szemantikai jelentéssel bírnak. A nevetés például jelenthet örömet, meglepetést és azt, hogy valamit szórakoztatónak tartunk, de kifejezhet kárörömet is.

A metainformációt kifejező igék csoportosításakor Bańczerowski a következőket említi ki: a nyelvi közlés olyan információt is tartalmaz, amely az adó érzelmi, értelmi és fizikai állapotáról, valamint külső megjelenéséről ad számot. Az adó fizikai állapotát tükröző igék között (*elpirul, elvörösödik, felfortyan, fellobban, nevet, mosolyog, sír stb.*) szerepel a nevetésre mint kommunikációs formára utaló *nevet* ige is (Bańczerowski 2000: 127).

Barbara Pease és Allan Pease, a nem verbális kommunikációra vonatkozó rendkívül sok megfigyelés, élmény és személyes tapasztalat alapján állították össze *A testbeszéd enciklopédiáját*, amelyben a mosolyt és a nevetést a harmadik fejezetben tárgyalják. Kiemelik, hogy az említett két nem verbális kommunikációs forma a kapcsolatteremtés és a tartós emberi kapcsolatok kialakításának eszköze, s hogy nevetésünknek mindössze 15 százalékát idézik elő viccek. Hangsúlyozzák, hogy a mosoly pozitív érzelmeket kelt. A nevetésnek gyógyító hatása van, és meghosszabbítja az életet. A nevetetés képességét a szerzők domináns vonásként tartják számon és elsősorban férfiaknak tulajdonítják (Pease–Pease 2006).

Ha meg akarjuk határozni, mi is a nevetés, tanácsos *A magyar nyelv értelmező szótárát* (1966) segítségül hívni, amely a *nevet* igeének a következő öt jelentését különbözteti meg:

- 1) (Hirtelen támadt jókedvében, valamely fonákság keltette derültségében vagy kárörömének, gúnyos fölényének kifejezésére) *sajátos arcjátékkal* (rendszerint a száj izmainak fölfelé és széthúzásával) *kísért, heves, szakadozott kilégzéssel járó hangot ad.*
- 2) Arca derültséget tükröz, mosolyog.

3) *Nevet valakin, valamin, jót mulat rajta, megnevetteti valaki.*

4) (Az arc valamelyik része) kifejezi, elárulja valakinek az örömét, jókedvét, vidámságát, szinte ragyog, sugárzik tőle.

5) (Csak) nevet valamin: nem veszi kellő komolysággal; könnyedén kezeli vagy fogja fel (Bárczi–Ország 1966. V. kötet, 202–203).

Jelen tanulmány témája szempontjából az első és a harmadik jelentés releváns. Az első jelentés a nevetés *formájára* vonatkozik: azt emeli ki, hogy *a nevetés hangadás, amelyet sajátos arcjáték kísért.* A harmadik jelentés pedig két személy interakciójára vonatkozik. Kutatásunk szempontjából ez azért releváns, mert a bohócok és a beteg gyermekek közötti interakcióban a gyermekekre mint az információ vevőire vonatkozik, akiket a bohócok mint az információ küldői és mint az üzenet feladói nem verbális és verbális eszközökkel, közöttük különböző kellékek alkalmazásával, játékokkal, varázslatokkal és tréfákkal, de ezeket megelőzően gyakran már a pusztá megjelenésükkel is megnevettetnek.

1.3. A gelotológia mint a nevetés gyógyító hatását elemző tudomány

Természetesen a nevetés jellemzőiről a pszichológusok és az orvosok az értelmező szótárnál kimerítőbb és tudományosan sokkal megalapozottabb leírást adnak. Jóllehet arra, hogy a nevetésről a teljesség igényével írjanak, a *Psychiatria Hungarica* 2004/19 (5)-ös számában megjelent *Gondolatok a nevetésről* című tanulmány *gelotológiai* kutatásokkal foglalkozó szerzői sem vállalkoznak arra hivatkozva, hogy az érzelmek területén túl sok a zűrzavar. Egymásnak ellentmondó nevetésméletek léteznek, amelyek mögött „tükreink álsága” miatt csak azt látjuk meg, „amit látni tudunk vagy amit látni akarunk” (Bagdy–Pap 2004: 390).

Amit a nevetésben valószínűleg mindenki egyformán lát, az a következő: a nevetést különlegesen szaggatott légzésforma jellemzi, míg mosolygáskor csak az arcizmok aktívak. A mosolynál a nevetés annyival több, hogy az utóbbi akusztikai jelenség is. A gégefőben létrejövő peremhangok, *explozívák* hozzák létre, amelyek lehetnek artikuláltak és zajszerűek, valamint artikulátlanok is. A nevetési ciklusok minden esetben kilégzéssel kezdődnek és belégzéssel zárulnak. A nevetésnek kirobbanó jellege van, ezért szakítja meg kiszámíthatatlan módon a beszédet, és ezzel sajátos akusztikai atmoszférát teremt (Bagdy–Pap i.m.).

A fejezet elején már említett *gelotológia* egy speciális szakterület, amely a nevetés neuroanatómiai és élettani vonatkozásaival foglalkozik. Az orvostudomány a nevetésnek kétféle, kóros (patológias) és nem kóros (egészséges) változatát különbözteti meg. A patológias nevetésre jellemző, hogy nem illik bele az adott kontextusba, formájában nem megfelelő vagy nem válasz egy adott ingerre. Nem pozitív érzelmet fejez ki, hanem az érzelmek kifejezésének zavarára, örömtelenségre és humortalanságra utal. Hangelakja

monoton, mechanikus és gyakran rohamszerű kezdet és abbamaradás jellemzi. Időtartama betegségenként változó.

Az élettan a nevetést mint fizikai folyamatot és mint érzelmek kifejezését vizsgálja, kiemeli annak legfontosabb jellemzőit: a légzés megváltozását, a légző izmok fokozott aktiválását, a levegő oxigéntartalmának megnövekedését, a percnkénti pulzusszám növekedését, a stresszhormonok mennyiségének csökkenését a vérben és az immunrendszer erősödését. Nevetés során a fájdalomtolerancia szintén megváltozik. Fontos továbbá, hogy egészséges nevetéskor a pozitív érzelmek kiszorítják a negatív érzelmeket. A tanulmány szerzői azonban külföldi kutatók kontrollcsoportokon végzett kísérletei alapján azt az álláspontot képviselik, hogy további kutatásokra és az eddigieknél pontosabb mérésekre van szükség ahhoz, hogy a nevetés egészségre gyakorolt pozitív hatásait egyértelműen, statisztikai adatokkal is bizonyítani tudják. Ugyanakkor elismerik a humor és a nevetés feszültségoldó, így a lelki egyensúly megteremtésében és védelmében betöltött szerepét, amelynek nagyon fontos szerepe lehet a gyógyításban (Bagdy–Pap 2004). Nem véletlen, hogy a világ különböző országaiban hahotaklubok, nevetőklubok alakulnak, ilyen például a Laughter Club International (LCI) Indiában. 2002 óta Magyarországon is működnek hahotaklubok, amelyek a stresszoldás érdekében spontán nevetést kiváltó programokat biztosítanak (vö.<http://hahotajoga.hu>).

2. Nevetésterápia, bohócdoktor alapítványok

A görögök és a kínaiak már az ókorban felfigyeltek arra, hogy a komédiások szórakoztató műsorai azzal, hogy a közönséget megnevetetik, pozitív hatást gyakorolnak az emberek egészségére és kedélyállapotára. Tudták, hogy a nevetésnek többek között stresszcsökkentő, fájdalomcsillapító és immunrendszer-erősítő hatása van. A humor és a nevetés gyógyító hatásának népszerűsítésében jelentős szerepe van pl. Patch Adams amerikai orvos filmjének, amelyben a főszereplő, Robin Williams bohócot alakít. Beteg gyermekeket látogat a kórházakban, és annak köszönhetően, hogy felvidítja őket, a gyermekek állapota sokat javul (vö. <http://archiv.nyugatiujelen.com/2003/2003%20oktober/okt.%2030%20csutortok/PDF/5.pdf>).

Norman Cousins és Patch Adams nevéhez fűződik a „nevetőszoba” intézményének bevezetése az amerikai kórházakban. A gyógyíthatatlan betegnek nyilvánított Norman Cousins féléves, saját maga számára rendelt, nevetésterápiával kapcsolatos tapasztalatai és Patch Adams orvos nevetéskutatásai alapján az 1980-as években számos amerikai kórházban rendeztek be nevetőszobát: „kialakítottak egy helyiséget, megtöltötték vicces könyvekkel, filmkomédiákkal, humoros videókkal, és rendszeres föllépésre hívtak meg humoristákat, komikus színészeket, bohócokat. A napi fél-, egyórás nevetőszobai kezelés lenyűgöző eredményt hozott: feltűnően javult a betegek állapota, rövidült az egy főre eső kórházi kezelés időtartama, a fájdalommal járó eseteknél csökkent a fájdalomcsillapító-fogyasztás, és általában véve könnyebb lett bánni a betegekkel” (Pease–Pease 2006: 78).

A nevetésterápia Ausztriában is rendkívül népszerű, és a nyugati országok tapasztalatai alapján kezd egyre inkább elterjedni nálunk is. Magyarországon két szervezet bohócdoktorai járnak több kórházba és egy idősotthonba, hogy mosolyt varázsoljanak a beteg gyermekek és felnőttek, valamint az idős emberek arcára. Az egyik szervezet a Piros Orr Bohócdoktorok Alapítvány, amely 1996-ban jött létre az egyik – hasonló nevű – osztrák szervezet jóvoltából. A bohócdoktorok gyermekek és idősek gyógyulásáért és vidámságáért dolgoznak, mert hisznek abban, hogy a nevetés a legjobb gyógyszer. Ők

azok, akik a sírást nevetéssé, a rosszkedvet jókedvvé varázsolják, mert azt vallják, hogy „A mosoly egy olyan görbe, amely mindent egyenesbe hoz” (vö. <http://www.bohocdokik.hu/page.php?10>; <http://www.pirosorr.hu/>). A bohócdoktorok Budapesten, Győrben, Pécsen, Nyíregyházán és Miskolcon nevetetik meg a kórházak szomorú kis betegeit és az egyik budapesti idősothon magányos lakóit. A bohócdoktorok megtanulják, hogyan tudnak jó kapcsolatot kialakítani a gyermekekkel és az idősekkel abból a célból, hogy a lehető leghatékonyabban tudják beadni a „gyógyító szérumot”, a nevetést. A másik szervezet a Magyar Bohócok a Betegeikért Alapítvány, amely szintén magyar non-profit szerveződés. Elsődleges célja a testileg, lelkileg, szellemileg visszamaradott, és a súlyos vagy krónikus betegek hagyományos kórházi kezelésének kiegészítése a nevetés mint lelki gondozás módszerével (vö. <http://www.bohocdokik.hu/page.php?10>; <http://bohocdoktorok.gportal.hu/>).

A bohócdoktorok között vannak színészek, előadóművészek, táncművészek, artistaművészek, „igazi” bohócok és pantomimművészek is, tehát olyan nevetetők, akiknek a munkája a kommunikáció magas szintű művészi kivitelezésében teljesedik ki. A bohócdoktorok speciális képzések, komoly tréningek után vehették fel a fehér bohócdoktori köpenyt, hogy megjelenésükkel, tréfákkal és trükkökkel vidítsák fel a beteg gyermekeket és hozzátartozóikat, valamint az idősothonok lakóit.

2.1. A bohócdoktorok feladatai

Miskolcon, a BAZ Megyei Kórház és Egyetemi Oktatókórház Gyermek-egészségügyi Központjában a bohócdoktorok minden hétfőn és kedden „bevetésen” vesznek részt. A kórház előre meghatározza, hogy melyik nap melyik osztályra kell menniük. Szereplésük célja elsősorban a beteg gyermekek szórakoztatása, problémáik elfeledtetése, de a kórházban dolgozó orvosokat és ápolókat is megnevetetik, akiknek munkáját szintén stressz kíséri. A bevetés során megjelenésükkel már az első pillanatban meghökkentő vizuális szignálokat küldenek az információ vevői felé.

2.2. A külső megjelenés mint információ-közvetítő eszköz

A nem verbális kommunikációval foglalkozó szakirodalomban létezik egy olyan álláspont, amely kommunikációnak tekinti „az ember környezetének jellegzetes tárgyait vagy külsőségeit is, amelyek rá nézve valamilyen lényeges információt hordoznak” (Buda 1988: 120). Ezen értelmezés szerint a ruha, a hajviselet, az arcfestés, a test különböző díszei, a jelvények, a közlekedési táblák stb. a nem verbális kommunikáció eszközeinek tekinthetők. Bár a felsorolt tárgyak fontos információt szolgáltatnak viselőikről, és bár a közlekedési táblák is jelként funkcionálnak, a fenti álláspontnak ellentmond statikus jellegük, és nem illeszkednek a kommunikáció azon definíciójába, „amely szerint kommunikációnak szorosabb értelemben csak az vehető, ami meghatározott izomcsoportok jelgeneráló mozgásával kapcsolatos” (Buda 1988: 120). Sem a ruházat, sem az arcfestés, sem a hajviselet nem ilyen, ennek ellenére ezek a jelzések fontos szerepet töltenek be a kommunikációban. Mivel ezek a tárgyak vagy díszítések valamilyen kultúrához kapcsolódnak, és mivel mindig valamilyen kifejező értékkel is rendelkeznek, Buda Béla számukra a kulturális szignál elnevezést javasolja. Öltözködésünkkel pl. ki tudjuk fejezni, hogy egy adott kultúrához tartozunk.

A bohócok öltözéke mindig a normától való eltérést tükrözi, és az információtovábbításnak ezzel a formájával hívja fel magára a figyelmet. Ruhájuk, kifestett arcuk, piros orruk, a zsebükből kilógó, mutatványaikhoz szükséges kellékek tudatosan

kiválasztott szignálok, viselőik azt is számításba veszik, hogy ezek miként hatnak majd a befogadóra. A bohócok megjelenése minden esetben olyan vizuális információt nyújt, amely a gyermekeket (és a felnőtteket egyaránt) mehökkenti, csodálkozásra készíteti. A kommunikációban oly fontos szerepet betöltő testmozgásukkal, azzal, ahogy járnak, ahogy megállnak vagy gesztikulálnak, és közben grimaszokat vágnak, az érdeklődés középpontjába helyezik magukat. Mivel a gyermekek megnevetetése a céljuk, időnként tudatosan idézik elő az esetben mozdulatokat, magasra vonják szemöldöküket, megfeszítik vagy elernyesztik arcizmaikat, majd, hogy megnyerjék bizalmukat, szájukat mosolyra kerekítik.

A bohócok külseje komikus. Ha megpillantjuk őket, ugyanazon nevetünk, amin száz évvel ezelőtt is nevettek az emberek. Nagy, otromba cipőt viselnek, amelyben szándékosan, de az is lehet, hogy véletlenül botlanak meg. A zsebükből színes léggömböket varázsolnak elő, amelyekből állatfigurákat lehet hajtogatni; furcsa „orvosi műszerekkel” vizsgálnak, „vérnyomást mérnek”, „infúziót adnak be”. Piros orrot biggyesztenek a beteg gyermekek és hozzátartozóik orrára és olyan kártyatrükkökkel szórakoztatnak, amelyek elrontásában néhányan „felülmúlhatatlanok”. Szappanbuborékokat fújnak, olyan sokat, hogy eltüntetésük időnként nagy nehézségekbe ütközik. A zsebükből kis piros szájharmonika kerül elő, amelyen különböző dallamokat játszanak, majd bűvészmutatványokkal nevetetik meg a betegeket, hiszen ők a bűvészcsomók megkötésének is „nagymesterei”. Gitároznak, más szóval játszanak az „okulelén”, zsonglörködnek, vagyis a kétbalkezes zsonglörbohócok mutatványaival „kápráztatják el” közönségüket. Természetesen az említett kulturális szignálok és nem verbális kommunikációs formák a nevetetés szempontjából kevésnek bizonyulnának, ha nem kísérnék azokat a szavak, a verbális kommunikáció elemei is.

3. Verbális kommunikációs formák a „bevetés” során

3.1. Kapcsolatteremtés

Dr. Tik-Tak és Dr. Cukor felteszik a piros orrot és abban a pillanatban felveszik a bohóc szerepét, amikor elhagyják az öltözöt. Ez a jelenet Michael Titze német terapeuta báberápiáját juttatja eszünkbe, aki műsorában bohócfigurákat szerepeltet és mesefigurákként is bevet bohócokat annak érdekében, hogy derűs lelki állapotot váltson ki a szituációhoz társuló nevetéssel. Titze állítása szerint a bohóc piros orrának felvétele minden emberben csodákat kelt életre és játékosságot sugall (Titze 2002; Bagdy–Pap 2004).

A bohócdoktorok külső megjelenése, festett arcuk, piros orruk és nem mindennapi öltözködésük mehökkentő hatást gyakorol környezetükre. Majd a csodálkozást mosoly és nevetés váltja fel. Mindkét cselekvés- és kommunikációs forma az információ befogadónak lelkiállapotában végbement változásról tanúskodik, ezáltal metainformációt közvetít. Dr. Tik-Tak és Dr. Cukor azonnal kapcsolatot teremtenek mindenkivel, akivel találkoznak. A kapcsolatfelvétel során metainformációs nyelvi elemeket használnak. Ilyenek a különböző köszönésformák, amelyek a kommunikáció során akkor is metainformációs funkciót töltenek be, ha nem tartalmaznak metainformációs ígét vagy operátort (Ilyenek például a megszólítások: Hölgyeim és Uraim, Kedves Hallgatóim!). A bohócdoktorok ösztönösen olyan nyelvi elemeket használnak, amelyek segítségével könnyen képesek környezetükkel kapcsolatot teremteni.

A nyelvészeti szakirodalomban Balázs Géza öt kapcsolatra utaló (fatikus) elemet különböztet meg, amelyek a következők:

1. Konvencionális köszönésforma.
2. Konvencionális köszönésforma és megszólításos köszönés.
3. Köszönéspótló kijelentés és kérdés.
4. Halmazott köszönésforma.
5. Köszöntés, jókívánság (Balázs 1993: 29).

A továbbiakban ezen fatikus elemeket a bohócdoktorok szóhasználatára jellemző példákkal illusztráljuk, és bemutatunk olyan, a bohócdoktorok repertoárjában előforduló köszönésformákat is, amelyeket Balázs Géza az 1993-ban publikált tanulmányában nem említett.

3.1.1. Konvencionális köszönésformák

A konvencionális köszönésformák közül a *Szia! Sziasztok! Jó napot! Jó reggelt!* hangzik el egyenként, mosoly és nevetés kíséretében, és attól függően, hogy gyermekekhez vagy felnőttekhez szólnak. Mosolygó arccal közelednek közönségük felé, így a gyermekek hamar megbarátkoznak velük, hiszen a mosoly nagyon jó ajánlólevél. Hamarosan előkerül a szappanbuborék-fújó is, és a tény, hogy szállnak a szappanbuborékok, elfeledtetni a gyermekekkel, hogy kórházban vannak.

- *Jó reggelt kívánok!* – kiáltja egy másik helyszínen boldogan, s hangjában egy kis cinkossággal Dr. Cukor, hiszen jól tudja, hogy délután van. Természetesen maga a látvány, a bohócok külső megjelenése, a szappanbuborékok és a rendhagyó, nem a napszaknak megfelelő köszönésforma együttesen váltotta ki a mosolyt és a nevetést a gyermekekből és a hozzátartozókból is.

3.1.2. Konvencionális köszönésforma és megszólításos köszönés

Előfordult az is, hogy a konvencionális köszönésformát a bohócok megszólítással is kiegészítették. Az utóbbival vagy a megszólított személy foglalkozására utaltak, vagy (előzetes tájékozódást követően) keresztnévén szólították.

- *Jó reggelt kívánok, Professzor Úr!* - kiáltja Dr. Tik-Tak minden férfi látogatónak és dolgozónak, akik számára nemcsak a napszaknak nem megfelelő köszönés tűnik meghökkentőnek, hanem az is, hogy őket valaki professzor úrnak titulálja. A délután elhangzó *Jó reggelt kívánok!* köszönés és a Professzor Úr megszólítás váratlanul éri a gyermekeket meglátogatni készülő hozzátartozókat, akik közül a legtöbben nevetni kezdenek, és tapasztaltuk, hogy az élmény akkor is érezteti hatását, amikor a bohócdoktorok a kórterembe belépnek.

A kórteremben egy-egy gyermekhez fordulva a következő köszönésformával veszik fel a kapcsolatot: - *Szia, Anni!* - *Szia, Karcsi!* A gyermekek örülnek annak, hogy a bohócok „ismerik” őket, kedvesek hozzájuk, ezért hamarosan bizalmukba fogadják a két nevetettőt.

3.1.3. Köszönéspótló kijelentések és kérdések

A köszönéspótló kijelentések és kérdések nem konvencionális köszönésformák, azonban funkciójuk alapján a fatikus kapcsolatteremtő nyelvi elemek közé soroljuk őket. Balázs Géza szerint két fő típusuk van: a kijelentés, ill. a kérdés és az álkérdés. - *Nem tetszik tudni, hol van a férfinapozó?* - kérdezi Dr. Cukor az egyik hozzátartozótól. November van, nem éppen napozásra alkalmas idő, ezért a kérdést mosoly, majd nevetés követi. A kérdést bevezető *Nem tetszik tudni...?* szerkezet a bizalmaskodó attitűd jele,

amely mintegy fellazítja, befogadhatóvá teszi a kapcsolati közeget. A kontextus megengedi a tréfálkozást és a viccelődést, pl. azt is, hogy köszönés helyett valamilyen abszurd szituációt teremtsenek.

- *Te leszel az, aki hozzámehetsz az én vőlegényemhez* – fordul Dr. Cukor az egyik kislányhoz. Ez az állítás is a köszönést pótolja és természetesen derűt vált ki a kis betegből és szobatársaiból egyaránt. A nevetésnek itt nagyon fontos atmoszférateremtő ereje van. Ugyanakkor az alábbi kettősséget is hordozza: együtt a jó érzésben és külön, különválva a nem elfogadhatótól, a nem elviselhetőtől. Egyszer bevon és körülhatárolja a beletartozót, de ki is rekeszti, kitoloncolja az „oda nem illő”-t. Ezáltal a kommunikáció két alapfunkcióját – a kontrollfunkciót és a biztonságérzetet növelő, affilitációs, funkciót is – magába foglalja (Bagdy–Pap 2004).

3.1.4. Halmazott köszönésforma

- *Szia! Jó napot!*

- *Szia! Jó reggelt!*

Ezek a köszönésformák különböző rangú vagy életkorú személyek, adott esetben a gyermekek és hozzátartozóik köszöntésére szolgálnak.

3.1.5. Köszöntés, jókívánság

„A köszöntők azért minősülhetnek fatikus nyelvi elemeknek, mert lényegi, tartalmi mondanivalójuk rendszerint minimális. Jókívánságok, üdvözlések, esetenként tréfás fenyegetések szerepelnek bennük. A kapcsolatteremtési és -tartási szükséglet hívta őket életre” (Balázs 1993: 43). A köszöntésformákhoz és jókívánságokhoz tartoznak a különféle gratulációk, a névnap és születésnap jókívánságok és az ünnepek alkalmából küldött üdvözlő szavak.

A bohócdoktorok bevetése során szintén elhangzott egy köszöntő, mivel az egyik kis betegnek éppen aznap volt a születésnapja. Ez alkalomból a bohócdoktorok egy WC-papír tekercsről „olvasták fel” és szándékosan rontották el a köszöntő szövegét, hogy ezzel a beteget is hozzátartozóját is felvidítsák. A jókívánságok és az üdvözlési formák metainformációs funkciót tölthetnek be, irányították a gyermek mint információvevő figyelmét, fenntartották érdeklődését.

- *Kedves Anni! Boldog karácsonyi ünnepeket!* - kiáltja Dr. Cukor.

- *Nem ez!* - élcelődik Dr. Tik-Tak, majd folytatódik a párbeszéd.

- *Boldog anyák napját!*

- *Nem ez!*

- *Kérjek telefonos segítséget?*

- *Melyik az a szülinapos dal?*

- *Boldog születésnapot!*

- *Anya, Te tudod, hogy kezdődik?*

- *Happy to you!* – hangzik a válasz.

- *Happy birthday to you!*

Cukor „trombitál”, Tik-Tak énekel. Anni határtalanul boldog a születésnap köszöntő hallatán, és ezt mosollyal és nevetéssel ki is fejezi. Hogy mi váltott ki nevetést az adott szituációban? A közös előismeret, azaz a közös tapasztalat. Azért lehet nevetni az ormótlan

cipőben csetlő-botló bohócon, mert a közös előismeret az, hogy hogyan kell "rendesen" járni. A születési köszöntő felolvasásakor az az előismeret érvényesült, hogy a WC-papír nem olyan papír, amelyre írni lehet, születésnapot pedig nem azokkal a szavakkal köszöntünk, hogy "Boldog karácsonyt! stb. Tehát a nevetés akkor hat, ha abból a közös előismeretből indul ki, amely a befogadó birtokában is megvan.

A szöveges köszöntést a következő nem verbális tevékenység kísérte: Dr. Cukor egy kutyát hajtogatott lufiból és átadta Anninak. Egy darab „gyémánt”, majd a varázslás után egy piros orr is előkerült: (– *Abba teheted a gyémántot* – fordult Dr. Cukor Annihoz. Tehát elmondhatjuk, hogy a bemutatott szituációban a verbális és a nem verbális elemek egymást erősítették, felkeltették és fenntartották a gyermek figyelmét, ezzel is segítették a kommunikációs cél megvalósítását, a nevetetést.

A bohócdoktorok ezeken az elemeken kívül a kapcsolatteremtés során még új elemekkel is gazdagították repertoárjukat. Kommunikációjukban az alábbi új elemeket figyeltük meg:

Konvencionális köszönésforma és bemutatkozás:

- *Szia, Dr. Cukor vagyok.*
- *Szia, Dr. Tik-Tak vagyok.*

Konvencionális köszönésforma és kérdés:

- *Szia! Megvan még a kitüntetésed?*- kérdezi Dr. Cukor egy ismerős kisfiútól, aki éppen hazamenni készül.

Konvencionális köszönésforma, bemutatkozás és kérdés:

- *Szia! Dr. Cukor vagyok. Feleségül mehetek hozzád?* - kérdezi a bohócdoktor az egyik félszeg kisfiútól, aki a kérdést követően először rácsodálkozik, majd „veszi a lapot” és belemegy a játékba. A köszönésformák változatossága a figyelem felkeltését szolgálja.

3.2. Varázsigék, szójátékok, metainformációs nyelvi elemek

A gyermekek szórakoztatása elképzelhetetlen varázsigék és szójátékok nélkül. Pl.:

- *Búcsúajándéku! varázsolhatok Neked egy gyémántot?* – kérdezi dr. Cukor az éppen hazamenni készülő kisfiútól. A kis beteg szeme ragyog az örömtől.
- *Fújjál rá egyet!* - biztatja a fiút, majd hozzáteszi: *Pacsizzál rá egy nagyot!*
- *Abraka-dabra! Csiri bácsi, csiri néni! Csikos gatyamadzag!* - mondja Dr. Cukor a „varázsigét” és közben varázsol egy gyémántot. Az ajándékozás pillanatát mosoly és nevetés kíséri, amely a fizikai kontaktust, az érintést és az ölelést helyettesíti.

A kapcsolatfenntartás eszközeihez tartozik pl. az, hogy Dr. Cukor a látogatókat is bevonja az interakcióba. – *Te tudsz mondani varázsigét, Tesó?* – kérdezi az egyik hozzátartozót, aki pillanatokon belül kész a válasszal: - *Csiribi, csiribá, pik-puk.- Ez az új 2010-es modell* – jegyzi meg Dr. Tik-Tak – majd mindenki kacagásban tör ki.

A következő szituációban mondandóját Dr. Tik-Tak az *Azt hallottam...* szerkezettel vezeti be. - *Karcsi, azt hallottam, hogy Neked vándorgyulladásod van. A hallottam metainformációs ige azt fejezi ki, hogy az utána álló alapinformáció nem tőle származik, valaki más mondta. Ezzel titokzatos légkört teremt, amelyet megerősít a furcsa nevű, még sosem hallott betegség neve is. A bohócdoktor elkezd a betegség kezelését és a kis beteggel való kapcsolat fenntartása érdekében folyamatosan kommentálja, hogy mit csinál.*

Csörgővel „megvizsgálja” Karcsi lábát. Ahol a csörgő „jelez”, ott van a vándorgyulladás. Ezután a vándorgyulladás kioperálása következik. Természetesen előkerül a varázskendő, majd a bohócdoktor, mintegy „bizonyíték” gyanánt megmutatja a kioperált vándorgyulladást, vagyis a piros orrot, amely rögvést Karcsi orrára kerül. Ezután a bohócdoktorok elköszönnek, hiszen a többi kórteremben is várják őket a kis betegek. A bohócok integetnek és mosolyognak. Mindkét nem verbális kommunikációs formának kiemelkedő szerepe van, hiszen tompítja a búcsúzás feszültségét és a bánatot, ugyanakkor kedvesebbé és emlékezetesebbé teszi a pillanatot.

A bevetés során különböző szójátékok is elhangzanak. A szakirodalom szerint „a szójáték általában azonos vagy hasonló hangzású, de különböző értelmű szavak meglepő, váratlan összekapcsolása. Célja rendszerint a humorkeltés, de kiemelésre, jellemzésre vagy bírálatra is kiválóan alkalmas. Stílushatásának alapja többnyire a váratlan ellentét a szó konkrét és átvitt jelentése, az azonos vagy hasonló alakú szavak jelentései, a szó állandó és eltorzított alakja között” (www.tankonyvtar.hu/nincs-cim-modulleiras-100218-481).

A különböző értelmű szavak váratlan összekapcsolását az alábbi példával szemléltetjük: *-Taxival megyünk!*- kiáltja Dr. Cukor a folyosón, miközben megállunk a lift előtt. Amikor látja, hogy az egyik anyuka majdnem elesik, ezt kérdezi: *Mondtam már, hogy én vagyok az új karbantartó?* Ebben a kérdésben a mondásra utaló ige a metainformációs elem. Általában azt fejezi ki, hogy az információ a szóban forgó személytől, tehát „megbízható forrásból” származik. Kérdő alakja jelen esetben megerősítésre vár. Szójátékot generál a *karbantartó* főnév, amelynek referenciális jelentése egy foglalkozásra utal. De amikor Dr. Cukor átöleli az elesni készülő hölgyet, s megmutatja, hogy most a karjaiban tartja, a hallgatóság az újonnan generált jelentést, a karbantartó tréfás jelentését is értelmezi, amely hangos nevetést vált ki.

Egy másik szójáték a folyosóra való belépés előtt hangzott el:

- Lábzsákokat, babzsákokat vegyétek fel! - fordul felénk Dr. Tik-Tak – *igen, a kórházban nagyon fontos a higiénia, a tisztaság.*

Az egyik kórteremben pedig Dr. Tik-Tak köpenyéből kilógó dobókocka került néhány percre az érdeklődés középpontjába, amely a „dobogáskocka”, „csoffadt kocka” szerkezetekben fordult elő.

- A csoffadt kockát elkérem Tik-Taktól – mondja váratlanul Dr. Cukor.

- Az „dobogáskocka”, nem csoffadt kocka – méltatlankodik Dr. Tik-Tak. Ezután a kisfiú dob egyet, hármast dobott.

Mivel a nyelvvel való játék gyakori a mindennapi életben is, és mivel ezt a gyermekek is nagyra értékelik, nem véletlen, hogy belekerül be a bohócdoktorok programjába.

3.3. Virtuális tér- és időviszonyok

Mint ahogy a 3.1.2.-ben már utaltunk rá, a bohócok minden szembejövő személyt hangos *Jó reggelt kívánok!* köszönéssel üdvözölnek, annak ellenére, hogy délután van. Egy, az időviszonyokkal kapcsolatos álláspont eltolódásának vagyunk szemtanúi, amely azt jelzi, hogy számukra nem a valóságos idő, hanem egy képzeletbeli idő létezik, amelyben ők vannak az események középpontjában. Az idő eltolódásából szükségszerűen következik a tér, vagyis a valóság és egyes elemeinek megváltozása is. Amikor elérkezünk a lifthez, Dr. Tik-Tak harsogó hangját halljuk, amint ezt kiáltja: *Itt épül a 6-os metró, vigyázzanak, mert jön a forgalom!* A *Jó reggelt kívánok!* köszönés a képzeletbeli idő jelölésén kívül fatikus funkciót tölt be, a címzettekkel való kapcsolatfelvételt szolgálja. A *vigyázzanak*

metainformációs operátor funkciója az, hogy a kommunikációs partnerek, illetve a látogatók, az orvosok és az ápolók figyelmét felkeltse és a megfelelő irányba terelje. Gyermek és hozzátartozóik ámulva tapasztalják, hogy egy, a korábitól eltérő virtuális térben léteznek, ahol szállnak a szappanbuborékok és a metró, illetve a taxi szerepét a lift tölti be.

A 2. és a 3. fejezetben bemutatott kommunikációs formák közül mindegyik hozzájárul a kapcsolatfelvételhez, annak fenntartásához, meghökkentő hatás kiváltásához, és végül a kommunikációban résztvevők megnevetetéséhez. A kis betegek nevetése elfeledtetni, hogy hol vannak és miért vannak kórházban. Végül a legfontosabb, hogy a nevetés a gyógyulásukat is segíti. Változás következik be a nevető személy hangulatában, lelkiállapotában és ez hozzájárul a test gyógyulásához.

Összegzés

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a nevetetők, adott esetben a bohócdoktorok olyan személyek, akik meghökkentő külsejükkel, furcsa kellékekkel, a kapcsolatteremtést és a kapcsolattartást elősegítő verbális kommunikációs formákkal (köszönésformák, köszöntők, varázsigék, szójátékok stb. alkalmazásával komikussá válnak, és ezzel másokat nevetésre készítetnek. Azt sugallják, hogy a bohóc nem hétköznapi ember, hanem „nevetséges”, komikus. A nevetés, amely a látványt kíséri, már metainformáció, adott esetben az információ vevőjének a reakciója. A bohócdoktorok szereplésük során a nem verbális és a verbális kommunikáció nyújtotta lehetőségeket maximálisan kiaknázzák annak érdekében, hogy szórakoztassanak, és hogy a gyermekekből a nevetést mint kommunikációs formát kiváltásák. A repertoárjukban szereplő metainformációs és metakommunikációs eszközök a nevetetést fokozzák, ezzel a „bevetés”-t hatékonyabbá teszik.

Jelen tanulmány a nevetéssel kapcsolatban a bevezetésben feltett kérdésekre úgy kísérelt meg választ adni, hogy a nevetést mint a verbális kommunikációt helyettesítő közlésformát interdiszciplináris kontextusban, bár a teljességre való törekvés nélkül vizsgálta. A dolgot a nevetést – mint a filozófia által is vizsgált jelenséget és mint fiziológiai jelenséget a nevető személyről – metainformációt továbbító közlésformaként értelmezte. A szakirodalomban elsőként kísérelte meg kimutatni, hogy a szavakhoz hasonlóan a nem verbális kommunikációs formák közül a mosoly és a nevetés alkalmas a nevető személy tudatában tárolt metainformáció továbbítására, ezáltal az alapinformáció minősítésére vagy bizonyos szemantikai tartalmak kifejezésére. Természetesen a nevetés mint nem verbális kommunikációs forma vizsgálatához további kutatásokra, elméleti ismeretekre és gyakorlati tapasztalatokra van szükség.

Irodalom

- Bañcerowski J. 2000. *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései*. Budapest: ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet, Lengyel Filológiai Tanszék.
- Bagdy Emőke–Pap János 2004. Gondolatok a nevetésről. *Psychiatria Hungarica*, 2004. 19/5. p. 390–418. www.hangoskola.hu/nevetes2004.htm 2011. 05. 05. 12:15
- Balázs Géza 1993. Kapcsolatra utaló (fatikus) elemek a magyar nyelvben. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Bárcki Géza–Ország László és az MTA Nyelvtudományi Intézete (szerk.) 1966. *A magyar nyelvértelmező szótára*. V. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Bergson, Henri 1986. *A nevetés*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Bodnár Ildikó 2004. A metainformációs igék megjelenése a költészetben. (A metainformációs igék vizsgálata Pilinszky János (1921–1981) lírájában. In: Lévai B. (szerk.) *Alapinformáció és metainformáció*. Debrecen: Debreceni Egyetem Szlavisztikai Intézete. 145–157.
- Buda Béla 1988. *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Comte-Sponville, André 2001. *Kis könyv a nagy erényekről*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Dobos Csilla 2004. Metainformáció a jogi szaknyelvben. In: Bakonyi I. – Nádai J. (szerk.) *A többnyelvű Európa*. Győr: SZIE, 241–247.
- Dr. Sille István 1994. *Illem, etikett, protokoll*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Rt.
- Fercsik Erzsébet–Raázt Judit 2001. *Kommunikáció szóban és írásban*. Budapest: Krónika Nova Kiadó.
- Forgas, Joseph 1989. *A társas érintkezés pszichológiája*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Heller Ágnes 2001. *A komédia hallhatatlansága – A nevetés*. <http://szochalo.hu/cikkek/3786> Letöltve: 2011. 02. 15. 14:15
- Kovács Mária–Kecskés Judit 2008. Metainformációs elemek vizsgálata történeti és mai szakszövegekben. In: *Kontextus-Filológia-Kultúra II*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied. Katedra hungaristiky. 247–253.
- Kovács Mária 2006. Metainformációs elemek a XVIII. századi boszorkányperekben. In: Klaudy K.–Dobos Cs. (szerk.) *MANYE XV. A világ nyelvei és a nyelvek világa. Soknyelvűség a gazdaságban, a tudományban és az oktatásban*. Pécs–Miskolc: MANYE–Miskolci Egyetem. 2. kötet 424–428.
- Lévai Béla 2002. Metainformációs elemek egy XIX. századi szőlőskerti jegyzőkönyvben. In: *Ethnica* (szerk. Ujváry Z.). Debrecen. IV/3. 125–130.
- Lévai Béla (szerk.) 2004. *Alapinformáció és metainformáció*. Debrecen: Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója. *Metainformáció a szövegben*.
- Lőrincz Julianna 2005. Műfordítás és variativitás. In: Simigné–Bodnár (szerk.) *Sokszínű nyelvészet. Nyelvészeti kutatások a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán*. Miskolc: ME Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék. 83–90.
- Pease, Barbara–Pease, Allan 2006. *A testbeszéd enciklopédiája*. Budapest: Park Könyvkiadó.
- Simig Ákos 2008. Metainformációs struktúrák hatása a befogadói értelmezésre. In: *Kontextus-Filológia-Kultúra II*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied. Katedra hungaristiky. 253–260.
- Simigné Fenyő Sarolta 2005. Metainformációs kutatások szerepe a fordításban és az oktatásban. In: Simigné–Bodnár (szerk.) *Sokszínű nyelvészet. Nyelvészeti kutatások a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán*. Miskolc: ME Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék.
- Titze, Michael 2002. *Die Heilkraft des Lachens*. Tuttingen, 2002. (<http://www.lachinstitut-berlin.de>)

Internetes források

<http://www.harmonet.hu/psziche/3918-mi-a-siras?html>

http://www.phoenix.hu/hu_a/interjunevetes.php

<http://szochalo.hu/cikkek/3786>

<http://hahotajoga.hu/>

<http://archiv.nyugatiujelen.com/2003/2003%20oktober/okt.%2030%20csutortok/PDF/5.pdf>

<http://www.bohcdokik.hu/page.php?10>

<http://bohcdoktorok.gportal.hu/>

<http://www.pirosorr.hu/>

www.tankonyvtar.hu/nincs-cim-modulleiras-100218-481